

ІСТОРІЯ І ТЕОРІЯ ПОЛІТИЧНОЇ ОСВІТИ ТА НАУКИ

*Бабкіна Ольга Володимирівна,
доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри політичних наук
Національного педагогічного університету
імені М.П.Драгоманова*

УДК 321.01:316.3.34

РОЗВИТОК ПОЛІТОЛОГІЇ ЯК НАУКИ ТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ: ДОСВІД НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

Розглядаються витоки, еволюція та перспективи політичної освіти в системі вищого навчального закладу. Підкреслено значення підготовки політологів для демократичного політичного розвитку суспільства. Проаналізовано основні проблеми становлення політології як навчальної дисципліни в 90-і рр. минулого століття, необхідність її подальшого розвитку. Особливу увагу приділяється зв'язку між науковими пошуками в сфері політичного знання і впровадженнями їх результатів в навчальний процес підготовки молодого покоління політологів.

Ключові слова: політична освіта, політологія, політична культура, політична наука, науково-педагогічна діяльність, громадянське виховання, демократизація.

Рассматриваются истоки, эволюция и перспективы политического образования в системе высшего учебного заведения. Подчеркнуто значение подготовки политологов для демократического политического развития общества. Проанализированы основные проблемы становления политологии как учебной дисциплины в 90-е гг. прошлого столетия, необходимость ее дальнейшего развития. Особое внимание уделяется связи между научными поисками в сфере политического знания и внедрениями их результатов в учебный процесс подготовки молодого поколения политологов.

Ключевые слова: политическое образование, политология, политическая культура, политическая наука, научно-педагогическая деятельность, гражданское воспитание, демократизация.

We consider the origins, evolution and prospects of political education in higher educational institution. The importance of preparing for the political analysts of the democratic political development of society is stressed. The main problems of formation of political science as an academic discipline in the 90s. the last century, the need for its further development is analyzed. Particular attention is paid to the relationship between scientific research in the field of political knowledge and implementation of their results in the learning process of preparing the younger generation of political scientists.

Key words: political education, politology, political culture, political science, scientific and educational activities, civic education, democratization.

На межі 80-90 рр. минулого століття суспільні процеси, які відбувалися у світі, поставили на порядок денний необхідність створення нової сучасної системи суспільних наук, яка б могла адекватно пояснити суспільні процеси та дати студентам сучасні знання про суспільство, його економічну основу, політичне життя, культуру, релігію тощо. Нова суспільна наука повинна була стати проблемно-теоретичним і наукознавчим переосмисленням позитивного багатства філософії, соціології, економічної теорії, правознавства, державознавства й інших наук, своєрідним індикатором філософсько-соціологічного і політико-правового знання.

Молоде українське суспільство актуалізувало особливо гостру потребу у системі розповсюдження політичних знань. Розгортання політичної освіти мало на меті політичну соціалізацію особи, введення індивідів до системи політичних відносин, їх орієнтацію на активну

участь у розбудові демократичної, соціальної і правової держави, формування демократичних цінностей, свободи, гідності і громадянської відповідальності кожного, засвоєння норм цивілізованої політичної поведінки, культури спілкування між громадськими, політичними організаціями, особистостями і державою, між країнами та народами, поважання прав людини та законів держави. Практичне втілення нових ідей політичного виховання передбачало докорінне оновлення змісту, форм і методів вивчення соціально-гуманітарних курсів на основі фундаментальної перепідготовки викладачів; створення необхідних структур для безперервної підготовки відповідних фахівців; утвердження в суспільстві політичних знань шляхом широкої політичної просвіти населення і соціалізації особистості; створення і розвиток державної системи політичної освіти з ефективним використанням потенціалу політичної науки, яка базувалася б на фундаментальних цінностях, демократичній культурі, на ідеях свободи, соціальної справедливості, громадянського миру.

Саме у такому контексті у нашому університеті й постала необхідність створення кафедри політології, що утворилась на базі кафедри соціально-політичної теорії в 1991 році, сприйнявши і продовживши наукову і педагогічну традицію, що склалася завдяки зусиллям таких науково-педагогічних працівників, як доктор філософських наук, професор М.Д. Ющенко, доктор історичних наук, професор О.А.Завадська, доктор історичних наук, професор Є.Ф. Безродний, які в різні часи очолювали кафедру наукового комунізму. В межах соціально-гуманітарного факультету розпочалася робота по відкриттю нових спеціальностей, серед яких була і «Політологія», ліцензування якої Міністерство освіти України здійснило у 1992 році. В тому ж році було відбувся перший набір студентів за цією спеціальністю. Лише у 2003 році у зв'язку з розширенням напрямів підготовки фахівців, введення нових спеціалізацій, запровадження підготовки студентів за освітньо-кваліфікаційним рівнем «Магістр політології», а також диференціацією завдань загальнополітологічної та спеціально-політологічної підготовки, зміцненням науково-педагогічного складу кафедру політології та соціології було реорганізовано. Вона стала основою для утворення трьох кафедр Інституту – кафедри політичних наук, кафедри соціально-політичних дисциплін і кафедри теорії і методики викладання соціально-гуманітарних наук.

Основними завданнями кафедри стали: розробка концептуальних засад нової для незалежної України науки та навчальної дисципліни – політології, її предметного поля та методологічних принципів; визначення місця української політичної науки в системі гуманітарних знань; втілення у навчальний процес нового політичного знання, написання перших вітчизняних підручників з політології, нових курсів і спецкурсів, енциклопедичних словників, методичних та дидактичних матеріалів, лекцій, розробок тощо; поширення політологічних знань серед молоді; підготовка науково-педагогічного складу до виконання нових завдань.

На початку 90-х років ХХ століття в Україні разом з утвердженням національної незалежності було започатковано процес формування політичної науки і освіти – науково-навчального комплексу, що передбачає вироблення й засвоєння на рівні всього соціуму, соціальних груп та окремих індивідів систематизованих знань про політику і навичок участі у політичному житті. Відбувалося становлення вітчизняного наукового простору, в рамках якого виокремились такі напрями як політична антологія, спрямована на осмислення політичного життя і з'ясування тенденцій суспільно-політичного розвитку; політична антропологія, що вивчає значення політики в житті людини, існування людини політичної, політичної поведінки, людського виміру політики, діалектику політики і моралі; політична аксіологія як теорія політичних цінностей, інтересів, ідеалів, ідеологій [12].

До актуальних напрямів розвитку політичної науки можна віднести відродження історії світової і української політичної думки; розвиток теорії політичної науки і філософії політики; з'ясування механізмів функціонування влади і політичної системи суспільства; дослідження проблематики державотворення і демократизації суспільства; вивчення динаміки трансформаційних процесів і модернізації суспільства; осмислення процесів становлення інфраструктури і ціннісної основи громадянського суспільства; усвідомлення соціального впливу і національних особливостей політичної свідомості та культури; визначення тенденцій міжнародної

політики і характеру сучасного цивілізаційного розвитку; формування на вітчизняному ґрунті субдисциплін політичної науки (етнополітології, порівняльної політології, політичної конфліктології, політичної історії, політичної соціології та ін.); виокремлення, наповнення змістом і практична апробація основних сегментів прикладної політології.

З часу свого заснування кафедра є важливим осередком впровадження та постійного оновлення сутності і змісту сучасної політичної освіти в Україні. Провідним лейтмотивом її діяльності є положення про те, що викладання політології повинно становити вагомий складову освітніх програм для різних категорій населення, як в межах існуючої державної системи освіти України, так і за її межами. Більше того, перед сучасними науковцями постає завдання сприяти інституціоналізації і теоретико-методологічній систематизації процесу досліджень в галузі політичної дидактики, надати політичній освіті і громадянському вихованню загальнодержавного статусу.

Проблема розвитку політичної освіти, викладання і вивчення політології була значно складнішою, ніж викладання таких традиційних суспільно-гуманітарних наук як філософія, соціологія, історія, правознавство тощо. Перед науково-педагогічною спільнотою постали завдання звільнення науки від догматизму, надмірної ідеологізації, які призводили до фальсифікації минулого, міфологізації сучасного, містифікації майбутнього. За нових, динамічних соціально-політичних умов кафедра взяла активну участь у творенні сучасної та нової для вітчизняного простору політологічної інфраструктури. Так в 1991 році було створено Українську Асоціацію політологів, її очолив директор Інституту держави і права НАН України, академік Ю.С. Шемшученко, з 1993 року – доктор юридичних наук, професор В.Д. Бабкін, а з 2003 року і до сьогодні – доктор філософських наук, професор М.І. Михальченко. До складу Асоціації ввійшли як індивідуальні (політологи, філософи, правознавці, історики), так і колективні члени (Інститут держави і права, Інститут політичних та етнополітичних досліджень, ряд кафедр, серед яких і кафедра нашого університету). За підтримки УАП в Україні створену Українську Академію політичних наук, спеціалізовані вчені ради по захисту дисертації з політичних наук. Навіть за об'єктивно несприятливих умов, перешкод суб'єктивного характеру завдяки діяльності УАП, науковців-політологів Інституту держави і права, Інституту політологічних та етнополітичних досліджень, Інституту стратегічних досліджень, а також науково-педагогічного потенціалу кафедр політології, серед яких чільне місце зайняла кафедра політології та соціології нашого університету, в Україні все ж сформувалась самостійна науково обґрунтована інфраструктура політичної науки і освіти.

Кафедра політичних наук спрямувала свою роботу на формування демократичної політичної культури українського студентства незалежної української держави, а також підготовку фахівців, які б могли здійснювати викладання курсів соціально-гуманітарного циклу в системі загальноосвітньої та вищої школи. Розвиток нової політичної науки і політології як навчальної дисципліни йшов паралельно зі стрімким розвитком сучасних суспільно-політичних процесів в Україні і в світі, іноді не встигаючи своєчасно реагувати на ці процеси. Виконання таких складних завдань стало можливим завдяки кваліфікованому науково-педагогічному колективу кафедри.

Перші в Україні навчально-методичні матеріали до нових і складних курсів («Порівняльна політологія», «Філософія політики», «Загальна теорія політики», «Історія зарубіжних політичних вчень», «Методика викладання політології», «Політичні режими сучасності», «Методологія політичних досліджень», «Геополітика», «Світовий політичний процес», «Соціологія політики», «Етнополітологія»), передбачених навчальним планом підготовки політологів, розроблялися та впроваджувались у навчальний процес відомими науковцями та педагогами - членами кафедри. Їх методичні матеріали, тексти лекцій лягли в основу розробки фундаментального підручника з політології [9], проблемних лекцій з політичних наук [1; 4; 6; 10] та подальших галузевих напрацювань з різних політичних проблем [2; 3; 5; 7; 8; 11]. Особливі складнощі були пов'язані з можливостями бібліотечного фонду забезпечувати студентів необхідною науковою і методичною літературою. Тож викладачі кафедри разом з бібліотекою університету активно долучилися до впровадження різноманітних новітніх форм навчання: тематичних виставок, інформаційних виступів, ознайомлення студентів з бібліотечним фондом університету та наукових бібліотек м.

Києва. За безпосередньою участю Т.Д. Гром'як, завідувача читального залу Інституту, зібрано рідкісну на той час бібліотеку для якісної підготовки студентів-політологів, виписано найновіші наукові видання в галузі політичних наук. Запам'яталися публічні обговорення, лекції-діалоги, семінари-дискусії, політологічні клуби особливо з таких актуальних питань порядку денного, як проект першої Конституції незалежної України (1995-1996 рр.), запровадження нової виборчої системи в Україні, співробітництво з Асоціацією молодих політиків і політологів України, де студенти брали найактивнішу участь.

За роки, які минули з часу створення кафедри, її співробітниками проведена низка науково-методичних конференцій, семінарів, дискусій, виступів на сторінках періодичних видань. Сьогодні потужний науково-педагогічний потенціал кафедри складають доктори політичних наук, професори О.В.Бабкіна, В.М.Бебик, І.М.Варзар, В.П. Горбатенко, М.А.Дмитренко, Г.І.Зеленько, С.О.Телешун, доценти І.А.Горбатенко, А.А.Карнаух, М.А.Остапенко, О.В.Поляков. На кафедрі розроблено навчально-методичні комплекси з усіх дисциплін, що становлять основу фахової підготовки студентів відділення «Політологія». Ці комплекси включають навчальні програми, тексти лекцій, методичні матеріали до проведення семінарських та індивідуальних занять, а також для самостійної роботи студентів, перелік тем для рефератів, курсових, дипломних і магістерських робіт, тестові та контрольні запитання, екзаменаційні білети, дидактичні ресурси.

Накопичення та викладання політичних знань нині потребує не тільки політологічного, але й соціологічного, економічного, правового аналізу, внаслідок чого кафедра політології від витоків свого створення ініціює міждисциплінарні зв'язки з іншими кафедрами, що забезпечують викладання предметів соціально-гуманітарного циклу (кафедри історії і теорії держави і права, політології і державного управління, соціальної філософії та філософії освіти, управління та євроінтеграції, методики викладання історії та суспільно-політичних дисциплін, теорії та методики викладання соціально-гуманітарних дисциплін, історії та етнополітики, етнології). Міждисциплінарний підхід сприяє посиленню процесів інтеграції та кооперації гуманітарних наук. Розвиток концептуальних засад політології відбуваються на ґрунтовному філософсько-світоглядному рівні, найбільш вагомими науковими результатами досягаються на перехресті різних наукових галузей, зокрема філософії політики, філософії права. Тому професорсько-викладацький склад кафедри політичних наук постійно працює над розвитком та оновленням наукового співробітництва в Україні та за її межами. Для науковців та педагогів кафедри політичних наук особливе значення має філософія освіти.

З часу свого заснування кафедра політичних наук є важливим осередком впровадження та постійного оновлення сутності і змісту сучасної політичної освіти в Україні. Провідним лейтмотивом її діяльності є положення про те, що викладання політології повинно становити вагомий складову освітніх програм для різних категорій населення в межах існуючої державної системи освіти України. Більше того, перед сучасними науковцями постає завдання сприяти інституціоналізації і теоретико-методологічній систематизації процесу досліджень в галузі політичної дидактики, надати політичній освіті і громадянському вихованню загальнодержавного статусу.

Література:

1. Бебик В.М. Політологія: наука і навчальна дисципліна: [Підручник] / В.М. Бебик.- Каравела, 2009.- 496с.
2. Варзар І.М. Політична етнологія: пропедавт. курс: [Авт. підручник] / І.М. Варзар. – 2-ге вид., перероб. та доп. – К.: ДП Вид.дім «Персонал», 2011. – 354 с.
3. Горбатенко В.П. Політичне прогнозування: теорія, методологія, практика / В.П. Горбатенко. – К.: Генеза, 2006. – 400 с.
4. Дмитренко М.А. Лекції з політології: Інститут президентства: [Навчально-методичний посібник] / М.А.Дмитренко. – К.: НПУ ім. Драгоманова, 2010. – 229с.
5. Зеленько Г.І. Політична „матриця” громадянського суспільства: Досвід країн Вишеградської групи та України.- К.:Знання України,2007.-336 с.

6. Лекції з політології: [Навчально-методичний посібник] / За ред. О.В. Бабкіної, В.П. Горбатенка. - К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – 332 с.
7. Основи публічної політики та управління: навч. посіб./ Уклад: С.О.Телешун, С.В. Ситник. - К.: НАДУ, 2011.- 310с.
8. Остапенко М.А. Політична культура суспільств: [Навч. посіб.] / М.А.Остапенко. - К.: МАУП, 2008. – 96с.
9. Політологія: [Підручник] / За ред. О.В. Бабкіної, В.П. Горбатенка. – К.: «Академія», 2008. – 568 с. – (Альма-матер).
10. Скиба В.Й., Горбатенко В.П., Туренко В.В. Вступ до політології: Екскурс в історію правничо-політичної думки / В.Й.Скиба, В.П.Горбатенко, В.В Туренко. - К.: Основи, 1996. - 718 с.
11. Трансформація політичних систем на постсоціалістичному просторі: [Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 8-9 лютого 2006 р.] / [За ред. В.П.Беха]. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2006. – 366 с.
12. Філософія політики: [Корот. енцикл. слов.] / НАН України. АПН України. Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка; [Авт.-упоряд.: В.П. Андрущенко та ін.; Редкол.: Л.В. Губерський (кер.) та ін.]. – К.: Знання України, 2002. – 669 с.

Варзар Іван Михайлович,

*доктор політичних наук, професор кафедри політичних наук
НПУ імені М.П. Драгоманова*

УДК 32(092)(4):323.1

ПОЛІТОЛОГО-ЕТНОЛОГІЧНИЙ СЕНСОЗМІСТ "НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ" В ІСТОРІОЛОГО-РЕЛЯТИВНИХ АСПЕКТАХ

У статті здійснено спробу відтворити цілісну теоретичну концепцію національної ідеї як політолого-етнологічного феномену. Виявлено її теоретичні генези, понятійні супутники, форми прояву, історико-об'єктивні джерела, об'єкт-предметні засади тощо. Концепцію національної ідеї відреставровано на широкому фоні та історичному тлі процесу генезування політолого-етнологічної думки Європи Нового та Новітнього часів, – від Англійської революції середини XVII ст. аж до українського сьогодення.

Ключові слова: *донаціональні народи-етноси, ідейний урок, етносубтитильна ідея, етноесенціальна ідея, меншинські етнолюди, національна ідея, політичний громадянин, титульний народ-етнос, теоретичний концепт.*

В статье анализируются историологический генезис и политолого-этнологическое содержание политологемы "национальная идея". В фокусе внимания автора – специфика идеологемного бытия национальной идеи в полиэтническом обществе. Самовыделяется основной теоретический концепт: для динамического развития любого полиэтнического общества крайне важно диалектическое спряжение национальной идеи титульного народа и этноэссенциальных идей всех сущих в стране народов-этносов, – что и необходимо отобразить в Концепции государственной этнополитики имярек-страны.

Ключевые слова: *донациональные народы-этноты, идейный урок, меньшинские этнолюди, национальная идея, политический гражданин, теоретический концепт, титульный народ-этнос, этноэссенциальная идея.*

The article a coherent theoretical conception of the national idea as politic-ethnological phenomenon attempts to recreate. Its theoretical genesis, conceptual companions, manifestations, historical and objective source, object-subject basis are found. Concept of national idea restored to a broad background and historical background genesis process politic-ethnological views of the New